

Justyna MOTYKA¹

OPRACOWANIE ZAŁOŻEŃ PROGRAMOWO-PRZESTRZENNYCH DLA UNIWERSYTETU TRZECIEGO WIEKU. OMÓWIENIE METODY BADAŃ PRZEDPROJEKTOWYCH NA PRZYKŁADZIE ĆWICZENIA SEMESTRALNEGO

1. Omówienie procesu badawczego

W ramach przedmiotu Metody badań jakości i przestrzeni urbanistycznej grupa 13 studentów pod opieką dr hab. inż. arch. Doroty Winnickiej-Jasłowskiej opracowała autorską metodę badań przedprojektowych w celu stworzenia programu funkcjonalnego Uniwersytetu trzeciego wieku. Aby poznać sposób działania instytucji oraz potrzeby użytkowników podjęto współpracę ze studentami Gliwickiego UTW.

Każdy student, który uczestniczył w projekcie miał przydzielone zadanie. Liderem grupy została Paulina Konsek, inni uczestnicy to: Justyna Chowaniec, Tala Mielanńczyk, Joanna Sobik, Paulina Żydek, Liliana Zalejska, Julia Rduch, Sylwia Rawska, Błażej Wiancki, Maciej Mądry, Justyna Motyka, Michał Chrapek oraz Maciej Barczyk.

Proces badawczy został podzielony na etapy. Pierwszym było określenie celu i zakresu badań, drugim wybranie technik badawczych, trzecim przeprowadzenie ankietyzacji i warsztatów w formie spotkania fokusowego z seniorami, czwartym wyciągnięcie i spisanie wniosków, piątym przygotowanie podsumowania badań w formie schematów i wizualizacji.

Po wstępnym rozpoznaniu tematu wybrano następujące techniki badawcze: badania literaturowe, ankietyzację, obchód wybranych obiektów, gdzie odbywają się zajęcia, warsztaty o charakterze spotkania fokusowego, podczas których posługiwano się wywiadem swobodnym, wywiadem fokusowym oraz modelowaniem.

2. Badania literaturowe

W celu zrozumienia istoty funkcjonowania UTW należy odwołać się do jego historii. Uniwersytet Trzeciego Wieku jest instytucją, która narodziła się w latach 70 XX w. we Francji w wyniku przemian społecznych i ekonomicznych. Na Polski grunt idea przeniknęła

---

¹ Politechnika Śląska, Wydział Architektury, ul. Akademicka 7, e-mail: justynamotyka18@gmail.com

szybko, ponieważ już w 1975r. w Warszawie powstaje pierwszy polski UTW z inicjatywy prof. Haliny Szwarz.

W literaturze najczęściej wyodrębnia się dwa modele funkcjonowania UTW: francuski oraz angielski [1], [3], [13], niektórzy autorzy dodają do tego rozróżnienia jeszcze system amerykański [2]. Należy zauważyć, że mimo istnienia takiej klasyfikacji w każdym kraju występują indywidualne rozwiązania organizacyjne UTW, a różnice mogą występować nawet pomiędzy miastami w danym kraju.

W modelu francuskim Uniwersytety trzeciego wieku są ściśle związane z ośrodkami akademickimi. Właśnie we Francji, dokładniej w Tuluzie w 1973r. profesor nauk społecznych Pierre Vellas założył pierwszy na świecie Uniwersytet Trzeciego Wieku. Już w 1975 powstała organizacja Association internationale des Universités du troisième âge (AIUTA), czyli Międzynarodowe Stowarzyszenie Uniwersytetów Trzeciego Wieku [4], która promuje edukację osób starszych, czuwa nad wymianą wiedzy i doświadczeń pomiędzy uniwersytetami z różnych krajów oraz prowadzi badania na temat edukacji dorosłych. Rozwinięciem idei Universités du troisième âge są Universités tous âges, czyli w wolnym tłumaczeniu Uniwersytety każdego wieku. Ich celem jest kształcenie ludzi dorosłych, przy czym w niektórych placówkach dopuszcza się udział licealistów.

System angielski nazywany też modelem z Cambridge oparto na samokształceniu i samopomocy seniorów, bez wsparcia ze strony uczelni wyższych. W celu łatwiejszego dostępu do zasobów naukowych, wymiany informacji między słuchaczami, oraz koordynacji działalności uniwersytetów brytyjskich utworzono SCE (Standing Committee for Education). Do jego zadań zalicza się: gromadzenie materiałów edukacyjnych dla słuchaczy, redagowanie biuletynu zatytułowanego Sources oraz organizowanie studiów, często online, dla osób zainteresowanych wybranym tematem.

Ostatnim omawianym systemem jest model amerykański. W Stanach Zjednoczonych w 1975r. pojawiła się koncepcja elderhostel. Program zajęć dla Seniorów był realizowany początkowo jedynie w miesiącach wakacyjnych, podczas których można było wykorzystać pomieszczenia uniwersytetów. Potem rozwinięto tę ideę organizując w ciągu całego roku kilkotygodniowe wyjazdy dostosowane do potrzeb osób starszych i obejmujące zarówno zwiedzanie jak i cykle kursów i wykładów. Istnieje jeszcze drugi amerykański model kształcenia seniorów – akademia dla ludzi starszych, w tym przypadku programy uniwersyteckie są inicjowane i opracowywane są przez samych seniorów, a uczestnicy są zarówno nauczycielami, jak i uczniami.

W Polsce nie występuje jednolity system organizacji UTW, w poszczególnych ośrodkach dostrzegalne są elementy wszystkich trzech wyżej opisanych modeli. Strukturę organizacyjną UTW przeanalizowano na wybranych przykładach i stwierdzono, że zarówno Gliwicki jak i Szczeciński UTW bardziej zbliżają się do systemu brytyjskiego, podczas gdy Warszawski, Krakowski i Katowicki (Uniwersytet Trzeciego Wieku w Uniwersytecie Śląskim) mają więcej wspólnych cech z systemem francuskim. Poniżej zasygnalizowano ogólne charakterystyki wybranych przykładów.

W przypadku Uniwersytetu w Katowicach [5] działalność organizacji wychodzi poza ramy jednego miasta, gdyż zajęcia odbywają się poza Katowicami na Wydziale Nauk o Ziemi

w Sosnowcu i w Zamiejscowym Ośrodku Dydaktycznym w Jastrzębiu Śląskim. Warto nadmienić, że na Uniwersytecie śląskim od 12.2002 rozpoczęto prowadzenie studiów o charakterze otwartym dla słuchaczy, którzy nie są studentami – utworzono Uniwersytet dla dzieci i Uniwersytet dla młodzieży. W roku 2012 złączono te jednostki organizacyjne w ramach Centrum Kształcenia Ustawicznego UŚ. Jest to niewątpliwie przyjęcie idei *Universités tous âges* w Polsce.

W Warszawie w zasadzie przy każdej większej uczelni wyższej zorganizowano osobny Uniwersytet trzeciego wieku o różnej charakterystyce zajęć. Najbardziej rozbudowaną ofertą dysponuje UTW SGH [7], UTW AWF [8] skupia się na prowadzeniu zajęć sportowych oraz wykładów dotyczących profilaktyki i zdrowia, analogiczną ofertą dysponuje Medyczny UTW [9] (przy Warszawskim Uniwersytecie Medycznym), przy czym organizowane są tam także wycieczki oraz wyjazdowa Letnia Akademia Zdrowia, co można przyrównać do systemu amerykańskiego. Z większych organizacji wyróżnić można jeszcze UTW Politechniki Warszawskiej [10]. Część zajęć odbywa się tam poza budynkami uczelni m.in. w Zamku Królewskim, Pałacu pod Blachą, Muzeum Narodowym, FilMOTECE Narodowej Kino ILUZJON, Muzeum Warszawy, Muzeum Warszawskiej Pragi.

Wielość Uniwersytetów Trzeciego Wieku występuje także w Krakowie [11]. Można wymienić kilka większych ośrodków: UTW przy Uniwersytecie Ekonomicznym, UTW przy Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II, UTW przy Uniwersytecie Rolniczym, Jagielloński UTW i UTW politechniki Krakowskiej.

W Szczecinie [6] początki uniwersytetu sięgają roku akademickiego 1978/9. Uniwersytet ten jest stowarzyszeniem, które nigdy nie było bezpośrednio związane z uczelnią wyższą. Dopiero od 2001 roku nad programem edukacyjnym zaczęła czuwać Rada Programowo – Naukowa, która składa się z przedstawicieli naukowych wyższych uczelni. Nie zmienia to faktu, że UTW został stworzony i jest prowadzony przez ludzi zainteresowanych jego działalnością i dzięki oddolnym inicjatywom stworzył niezwykle bogatą ofertę działania w 38 zespołach zainteresowań poza zajęciami ruchowymi, sekcjami języków obcych oraz zajęciami komputerowymi.

Na podobnej zasadzie powstał i funkcjonuje od 2003r. UTW w Gliwicach [12], który stał się przedmiotem naszych badań. Zajęcia odbywają się w wielu miejscach, podobnie jak w przypadku UTW Politechniki Warszawskiej w działalność uczelni są włączone instytucje kulturalne oraz kino. Oferta jest niezwykle szeroka i obejmuje zarówno wykłady, zajęcia sportowe, plastyczne, językowe jak i wycieczki.

Studenci w wyniku zapoznania się ze strukturą organizacyjną wybranych przykładów uczelni wysunęli przypuszczenie, że przestrzeń Uniwersytetu Trzeciego Wieku nie zamyka się w obrębie jednego budynku, ale jest wpisana w strukturę miasta. Miejscem zajęć często są wynajmowane sale na uczelniach wyższych, w ośrodkach kultury, ośrodkach sportowych, budynkach przynależnych do urzędu miasta oraz siedzibach organizacji pozarządowych. Temat powinien z tego powodu być rozważany w skali urbanistycznej. Uznano, że należy postawić pytanie czy zasadne i możliwe jest skupienie wszystkich funkcji Uniwersytetu trzeciego wieku w jednym odpowiednio zaprojektowanym budynku.

3. Ankietyzacja

Kolejnym etapem badań było przygotowanie i przeprowadzenie ankiet połączone z obchodem wybranych pomieszczeń. Ankietyzację przeprowadzono ustnie przed wykładem dla Słuchaczy UTW w budynku Cechowni, zadając pytania z wcześniej przygotowanego formularza piętnastu respondentom, z których dwoje było mężczyznami. Pytania były w większości zamknięte z wieloma możliwymi odpowiedziami, uwzględniono także uwagi dodatkowe seniorów wykraczające poza zakres pytań, a wyniki ze swobodnej rozmowy z ankieterami.

Ankietowani uznali, że najważniejszym miejscem zajęć UTW jest budynek Cechowni, znajdujący się w śródmieściu Gliwic na ul. Bojkowskiej, gdzie odbywają się wykłady. Uczestniczy w nich średnio ponad 200 osób.

Pozostałe zajęcia są prowadzone jako koła zainteresowań. Grupy liczą 20-30 osób, w nielicznych przypadkach są większe. Zajęcia odbywają się w różnych lokalizacjach w Gliwicach. Wymieniano: MDK (Młodzieżowym Dom Kultury) na ul. Barlickiego 3, ZSBC (Zespół Szkół Budowlano-Ceramicznych) na ul. Bojkowskiej 16, GCOP (Gliwickie Centrum Organizacji Pozarządowych) na ul. Jagiellońskiej 21, Centrum Wolontariatu na ul. Zwycięstwa 1, basen przy ul. Jasnej, budynek Wydziału architektury na Politechnice Śląskiej (zajęcia z malarstwa).

Seniorzy poproszeni o wskazanie kierunków, które ich interesują najczęściej odpowiadali, że jest to sztuka i kultura oraz zdrowie i społeczeństwo, co przyczynia się do dużego zainteresowania wykładami. Najczęściej wymienianymi aktywnościami podejmowanymi przez ankietowanych są: zajęcia malarskie, artystyczno-florystyczne, teatralne, literackie, kursy językowe, sekcje profilaktyki zdrowia, zajęcia sportowe jak lekkoatletyka, treningi olimpijczyków, aerobik, nordic-walking, tai-chi, pływanie, kolarstwo. Organizowane są także zajęcia wyjazdowe, takie jak wycieczki do teatru czy do muzeum.

Zapytani studenci spędzali na zajęciach prowadzonych przez Uniwersytet około 5 godzin w ciągu 3 dni w tygodniu. W zajęciach uczestniczą zarówno osoby mieszkające w promieniu ok. 5 km od siedziby UTW, jak i ci mieszkający w odległości 30km. Wielu z nich dojeżdża na zajęcia samochodem. Odnotowano, że przy budynku Cechowni na ul. Bojkowskiej występuje wystarczająca ilość miejsc parkingowych, jednak przy mniejszych ośrodkach w centrum często trudno zaparkować i konieczne jest dochodzenie. Osoby korzystające z komunikacji miejskiej wysiadają na przystanku znajdującym się tuż pod głównym budynkiem UTW, który nie jest uważany za w pełni dostosowany do potrzeb osób starszych. Nadmieniono, że kiedyś jeździły specjalne autobusy z centrum pod UTW na ul. Bojkowskiej, ale zostały wycofane, prawdopodobnie z braku wystarczającej ilości chętnych.

Studenci mieli okazję przyrzeć się sali wykładowej i jej przedpolu oraz odwiedzili pomieszczenia biur. Odnotowano, iż w budynku Cechowni znajduje się szatnia, która niestety jest nieczynna. Brakuje miejsca takiego jak kawiarnia, chociaż z wywiadów wynikało, że dawniej taka usługa funkcjonowała w tym miejscu. Jedynie w innym budynku jest bufet, otwarty do godziny 17:00, zatem odwiedzenie go po wykładzie nie jest możliwe. Ponadto w wykładach nie widać uczestnictwa osób niepełnosprawnych. Warunki termiczne sali są

określane jako odpowiednie, miejsca siedzące jako wygodne. Nie zauważono braków oporęczowania ani oświetlenia.

Seniorzy wyrażają satysfakcję z programu UTW w Gliwicach i nie wykazują potrzeby zmian w tematyce, formie czy ilości zajęć, jednak duża część ankietowanych chciałaby, aby zniwelować liczbę lokalizacji, a nawet skupić je wszystkie w jednym miejscu w ścisłym centrum Gliwic.

4. Warsztaty

Warsztaty rozpoczęto prezentacją przykładowych zdjęć sali konferencyjnych, poczekalni na zewnątrz i wewnątrz budynków, sali wykładowych, kawiarni, przystanków autobusowych i innych. Proszono o ocenę jakości estetycznej i funkcjonalnej tych przestrzeni. Podjęto także próbę porównania obecnie użytkowanych przez UTW pomieszczeń z prezentowanymi. Wrażliwość estetyczna senierek oraz otwartość na nowe tendencje we wzornictwie okazała się główną obserwacją studentów.

Zanotowano, iż zajęcia kół zainteresowań odbywają się w salach typu konferencyjnego. Preferuje się nowoczesny styl pomieszczeń, stylizowanie ich lub wykorzystywanie dekoracji nawiązujących do minionych epok nie jest pożądane. Zwrócono uwagę na konieczność stosowania jasnej kolorystyki oraz dobrego doświetlenia światłem dziennym. Zastosowanie ciemnego drewna zostało jednak również pozytywnie odebrane ze względu na wizualne ciepło i dostojność tego materiału. W zakresie wyposażenia preferowano stabilne siedziska pozbawione kółek, stoły podłużne przeznaczone dla większych grup lub okrągłe dla mniejszych grup.

W przestrzeniach zewnętrznych służących oczekiwaniu takich jak przystanki autobusowe czy miejsca relaksu w parkach i na skwerach ceniono przede wszystkim „fantazyjność”. Pojęcie to rozumiano jako kształtowanie formy lub kolorystyki małej architektury w sposób nieoczekiwany, ale przy zachowaniu pełnej funkcjonalności obiektu.

Jako przykład „fantazyjności” można podać krzywoliniowe ławki zatopione w zieleni oraz zadaszenia przystanków autobusowych o ciekawej formie np. okrągłego dużego parasola. Oprócz oceniania estetyki, podkreślano tu wielokrotnie konieczność różnicowania przestrzeni poprzez tworzenie obszarów intymnych przeplatanych z otwartymi na widoki. Postulowano także ograniczenie stosowania betonu, jako zimnego materiału. Wielokrotnie zwracano uwagę na potrzebę projektowania oparcí do ławek, poręczy przy schodach oraz adekwatnego oświetlenia.

Podczas analizy przestrzeni przeznaczonych do oczekiwania m.in. przed wykładami lub do rozmowy po nich omówione zostały preferencje kolorystyczne senierek. Okazało się, że kolor żółty i szary nie są pożądane, podczas gdy połączenie bieli z czernią lub żywymi kolorami jest postrzegane pozytywnie. Z aprobatą spotkało się również stosowanie elementów drewnianych oraz co ciekawe „gry światła” wynikającej z kształtowania otworów okiennych lub ich przesłon. W takich pomieszczeniach powinna być zachowana kameralność mimo znacznej ilości użytkowników, siedziska nie mogą przyjmować formy poduszek,

z których trudno się wstaje, powinny za to mieć oparcia i być łatwe do utrzymania w czystości, raczej nie tapicerowane. Układy siedzisk powinny stwarzać możliwość rozmowy w grupach różnej wielkości, tak by można było „obsiąć dookoła”. Zwrócono uwagę na to, że tam gdzie znajdują się krzesła, powinny występować także stoliczki do położenia filiżanki kawy lub różnych drobnych przedmiotów. Korzystne jest także wykorzystanie zieleni w formie roślin w donicach lub zielonych ścian. Przypomniano także o zapomnianej w dobie dążenia do minimalizmu sztuce udomawiania wnętrz poprzez stosowanie elementów dekoracyjnych np. wazonów, rzeźb, obrazów.

Wszystkie aule wykładowe powinny mieć układ amfiteatralny, schody wyposażone w poręcze, stoliki otwierane przytwierdzone do krzeseł między którymi należy zapewnić odpowiednią odległość umożliwiającą przejście.

Przestrzenie spotkań scharakteryzowano jako miejsca kameralne, posiadające własną indywidualność. Doceniano rozwiązania nowoczesne, jednak wyżej ceniono stylizowane.

Kolejnym etapem warsztatów był wywiad swobodny z czterema studentkami UTW w Gliwicach. Na podstawie wcześniejszych ankiet sformułowano listy pytań i zagadnień, które uznano za najbardziej interesujące. Postanowiono zapytać o indywidualne doświadczenia senierek związane z ich działalnością w UTW, ofertę zajęć, ilość osób, która na nie uczęszcza, orientacyjne wielkości i jakość pomieszczeń. Istotne okazało się uchwycenie kontekstu przestrzeni miasta w funkcjonowaniu UTW, gdyż poza zajęciami wielu Słuchaczy często się spotyka. Ponownie podjęto także temat problemów komunikacyjnych wynikających z rozproszonego charakteru organizacji. Zapytano także o możliwości współpracy Słuchaczy UTW z młodszymi pokoleniami oraz udogodnienia dla niepełnosprawnych.

Z podawanych danych liczbowych warto wymienić fakt, że UWT w Gliwicach liczy 480 studentów, z czego mężczyźni stanowią ok. 10% - 20 %. Koszty członkostwa na UTW w Gliwicach to 50zł wpisowe, 30zł za semestr oraz ewentualne dodatkowe koszty w zależności od rodzaju zajęć. Niektóre wycieczki są sponsorowane. Dolny limit wiekowy pozwalający na przystąpienie do UTW to 50 lat.

Studentki nie mają problemu ze znalezieniem informacji o nadchodzących wydarzeniach i tematyce wykładów dzięki informacjom podawanym przed wykładami, stronie internetowej UTW, informacji udzielanej w biurze, przywieszanym ogłoszeniom w budynku przy ul. Jagiellońskiej oraz biuletynowi.

Zwracano uwagę, że najczęściej w sali wykładowej klimatyzacja działa zbyt intensywnie, natomiast w salach sekcji warunki klimatyczne są dobre. Bardzo ważne jest zapewnienie dobrej akustyki na aulach UTW, gdyż seniorzy często mają problemy ze słuchem. Obecnie nagłośnienie jest fatalne, mikrofony psują się lub są źle trzymane przez wykładowców. Zaaranżowanie sali wspólnej czy poczekalni przed salami zajęć oraz salą wykładową byłoby pożądaną zmianą w obecnie wykorzystywanych budynkach.

Warto zwrócić uwagę na zaangażowanie seniorów w zarządzanie uczelnią – wśród respondentek znalazła się założycielka UTW w Gliwicach sprawująca obecnie funkcję prezesa, pani, która pomagała przy tworzeniu uczelni oraz pani odpowiedzialna za zbieranie składek. Każdy senior może podjąć inicjatywę stworzenia nowego typu zajęć. Dzięki

inicjatywie UTW w przyszłości powstanie centrum geriatry przy Gliwickim Centrum Medycznym. Aby umożliwić udział osób niepełnosprawnych w zajęciach w Perlece zainstalowano windę. Wciąż nie ma tam jednak toalet i trzeba korzystać z publicznych.

Podczas rozmowy jedna z respondentek wspomniała, że chętnie wzięłaby udział w zajęciach z obsługi urządzeń technicznych np. tabletów oraz zajęciach integracyjnych z młodzieżą, które miałyby na celu np. wymianę umiejętności: seniorzy mogliby uczyć młodzież np. gotowania, szycia, a w zamian poznawać zasady obsługi urządzeń technicznych. Należy zaznaczyć, że niektórzy członkowie UTW angażują się w pomoc przy odrabianiu lekcji w szkołach lub czytają książki małym dzieciom w ramach odpowiednio zorganizowanych wydarzeń.

Najczęściej wymianianym problemem komunikacyjnym był brak przystanków autobusowych, ich niewłaściwe usytuowanie lub stan techniczny. Podkreślano, że brakuje ścieżek rowerowych i parkingów dla rowerów, mimo że duża część seniorów przyjeżdża na zajęcia właśnie rowerem. Zauważono, że jeżeli UTW zostaje rozmieszczony w różnych częściach miasta, ważną kwestią okazuje się charakterystyczny wygląd budynków lub ich lokalizacja przy rozpoznawalnych obiektach.

W kwestii aranżacji obszarów miasta na użytek osób starszych, stwierdzono, że obecnie brakuje przestrzeni półpublicznych przy osiedlach, żeby wyjść po południu na spacer albo się spotkać.

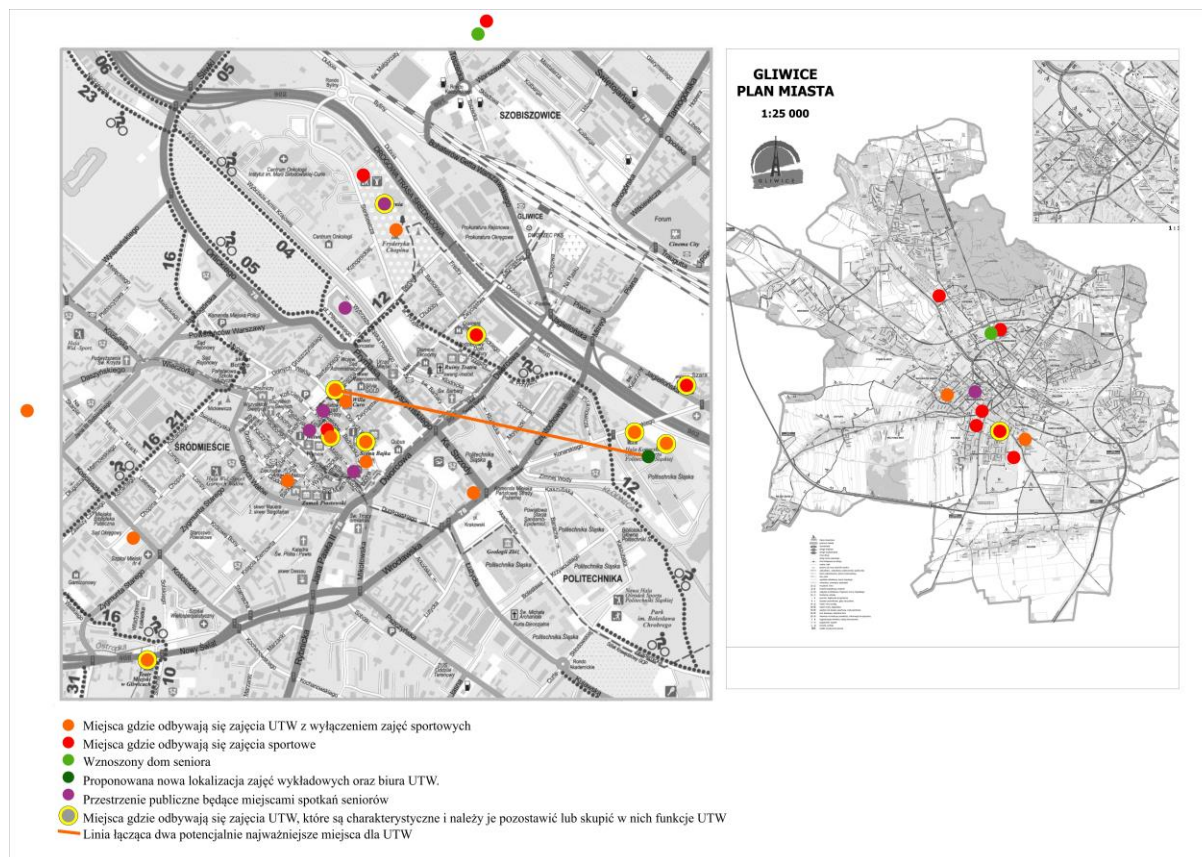
Według większości respondentek UTW nie jest wystarczająco przystosowane dla osób niepełnosprawnych lub mających problemy z poruszaniem się. Jako argumenty potwierdzające to stwierdzenie wymieniano: brak miejsca na wózek w sali wykładowej na ul. Bojkowskiej oraz zbyt wąskie przejście utrudniające swobodną komunikację.

Okazało się, że nie ma potrzeby tworzenia stołówki, ani sali do imprez okolicznościowych, gdyż te pomieszczenia byłyby sporadycznie użytkowane, a wygodniejszym rozwiązaniem jest wynajęcie lokalu. Obecnie organizowane są trzy imprezy w roku m.in. w Bagateli. W ramach sekcji kulinarnej można byłoby przewidzieć za to aneks kuchenny, studenci spotykają się na razie w domach, gdyż jest to tańsze rozwiązanie. Respondentki wspomniały jednak o istnieniu w Perlece niewielkiego zaplecza kuchennego, w pobliżu którego odbywają się rozgrywki karciane. Ponieważ brakuje sali do wystaw i do zajęć z malarstwa, zorganizowanie takich przestrzeni byłoby pożądane. Biuro, które jest zlokalizowane w budynku GWSP powinno być większe i dwupokojowe. Obecnie tam trzyma się trofea i tam zlokalizowana jest biblioteka UTW, z której chętnie się korzysta.

W podsumowaniu tej części warsztatów należy zaznaczyć, że podobnie jak w ankietach ideałem miejsca dla UTW okazał się własny budynek z przestrzenią wspólną, miejscem na wykłady, zajęcia sekcyjne, w tym ruchowe z uwzględnieniem dodatkowych lokalizacji w ośrodkach sportu i kultury blisko centrum miasta.

Kreatywna część warsztatów została podzielona na etapy pozwalające na przeanalizowanie stanu obecnego oraz pożądanego w trzech skalach architektonicznych. Przeprowadzono pracę z mapą dzielnicy Śródmieście Gliwic (skala urbanistyczna), modelowano układ funkcjonalny budynków (skala obiektu), a także programowano funkcje pomieszczeń (skala pomieszczeń).

Praca z mapą Śródmieścia Gliwic oraz mapą całego miasta polegała na wskazywaniu miejsc, gdzie odbywają się zajęcia i opisywaniu wad oraz zalet tych lokalizacji. Studenci poprosili także o wskazanie miejsc, gdzie seniorzy lubią przebywać poza UTW. Wyniki tych działań przedstawiono w uproszczeniu na rys. nr 1.

Rys. 1. Mapy dzielnicy Śródmieście oraz miasta Gliwice z zaznaczonymi miejscami zajęć UTW

Fig. 1. Maps of Gliwice and downtown of Gliwice with U3A work places marked up

Źródło: Opracowanie własne

Wyciągnięto wniosek, że większość wymienianych lokalizacji znajduje się blisko centrum. Duże odległości dzielą przede wszystkim miejsca zajęć sportowych i są spowodowane udostępnianiem sali przez różne instytucje. Przykładowo studenci UTW korzystają z trzech pływalni w zależności od wybranego typu aktywności, również kursy komputerowe odbywają się w dwóch miejscach (CNT i GIECOP). Głównymi miejscami spotkań seniorów poza UTW okazały się: Restauracja Cafe & Collation, Pizzeria Saluto przy Rynku, Kawiarnia Śnieżka oraz Palmiarnia. Istotnymi miejscami na mapie były też kino-teatr Amok, gdzie odbywa się seans "seniora" oraz Gliwicki Teatr Muzyczny.

Po przeanalizowaniu stanu obecnego, seniorki wskazały miejsca, które są szczególnie dla nich istotne lub niemożliwe do przeniesienia w inne miejsce. Wskazano także Centrum Nowych Technologii, jeden z budynków Politechniki Śląskiej, jako miejsce, do którego można byłoby przenieść część funkcji UTW dla wygody Słuchaczy. W ten sposób udało się ograniczyć liczbę lokalizacji zajęć do satysfakcjonującego poziomu.

Kolejnym etapem było modelowanie układu funkcjonalnego UTW. Na początku na przygotowanych karteczkach każda z Senierek z pomocą asystenta wypisywała jakie przestrzenie wewnętrzne lub zewnętrzne są potrzebne w UTW. Wiele z podanych sugestii wynikało z wcześniej przeprowadzonych wywiadów.

Następnie Słuchaczki zostały poproszone o stworzenie schematu blokowego wybranego dnia spędzanego na UTW. To ćwiczenie pozwoliło na zapoznanie senierek ze sposobem tworzenia schematów tego typu oraz odnalezienie dodatkowych potrzeb, które wcześniej mogły nie zostać uwzględnione. Prezentacja schematów blokowych skutkowałą także wzbogaceniem zbioru przestrzeni każdej uczestniczki warsztatów o nowe pomysły.

Na zasadzie analogicznej do konstruowania schematu dnia Seniorki wraz z asystentami układały schemat budynku, tworząc korzystną dla nich sekwencję przestrzeni oraz wzajemnych relacji między przestrzeniami o kreślonej funkcji. Po stworzeniu własnych schematów należało podjąć dyskusję i ustalić wspólny schemat blokowy, który byłby korzystny dla wszystkich. Słuchaczki w dużej mierze odniosły się do znanych sobie obiektów, w ramach których funkcjonuje UTW w Gliwicach oraz zasugerowały zmiany w układzie. Wydzieliły trzy główne budynki UTW oraz uwzględniły funkcje, które nadal pozostałyby rozproszone w przestrzeni miasta. Schematy indywidualne oraz wspólny schemat układu zostały potem zredagowane przez studentów. Schemat wspólny przedstawia rys. 2.

Ostatnią częścią warsztatów było programowanie funkcji pomieszczeń administracyjnych i przeznaczonych do oczekiwania. Utworzono schematy blokowe z zapisanych kartek typu Post-it oraz wcześniej przygotowanych kartek z obrazkami i podpisami elementów wyposażenia. Studenci na tej podstawie stworzyli minimalistyczne wizualizacje fragmentów wewnątrz (rys. 3).

Rys. 2. Schematy blokowe użytkowo-funkcjonalne

Fig. 2. Functional-utility block diagrams

Źródło: Opracowanie Tala Mielañczyk, Justyna Chowaniec

Rys. 3. Wizualizacje fragmentów pomieszczeń

Fig. 3. Visualizations

Źródło: Opracowanie Michał Chrapek

5. Podsumowanie

W wyniku badań zapoznano się z potrzebami użytkowników oraz oceniono jakość przestrzeni UTW w Gliwicach, sformułowano wnioski dotyczące tworzenia programu funkcjonalno-użytkowego UTW oraz opracowano program UTW w Gliwicach w formie schematów. Rezultatem badań było także sformułowanie wytycznych projektowych, które mogłyby pozytywnie wpłynąć na jakość funkcjonowania Gliwickiego UTW w przestrzeni miasta. Warto zaznaczyć, że wiele z wniosków wyciągniętych z wywiadów i ankiet przeprowadzanych z Seniorami z Gliwic ma charakter ogólny i może okazać się przydatne przy programowaniu Uniwersytetu trzeciego wieku w dowolnym innym mieście w Polsce.

Niewątpliwie ciekawą kwestią jest rozłożenie zadań Uniwersytetów Trzeciego Wieku w przestrzeni centrum miasta i włączenie przestrzeni publicznych w system budowania interakcji społecznych i nauczania. Niemniej ważnym aspektem okazuje się potrzeba istnienia spójnego ośrodka – centrum lub kilku takich ośrodków, które skupiają główne funkcje instytucji oraz ich czytelność w przestrzeni. Z wywiadów oraz wyboru miejsca nowej siedziby dla UTW wynika także skłonność do szukania powiązań z uczelnią wyższą.

Na koniec warto zadać sobie pytanie dlaczego podejmowanie tematu kształtowania przestrzeni UTW jest dziś istotne. Starzenie się społeczeństwa europejskiego jest zjawiskiem, które pociąga za sobą konieczność znalezienia nowych celów i zadań dla Seniorów w celu zaspokojenia potrzeb wyższego rzędu takich jak: potrzeba przynależności, akceptacji, samorealizacji. Słuchacze są osobami żywo zainteresowanymi różnorodnymi zajęciami, nie boją się próbować nieznanymi aktywnościami, chętnie uczą się i współpracują. Wszystkie ich działania wymagają odpowiedniej oprawy architektonicznej, która wcale nie musi przyjmować form konwencjonalnych czy nawet archaicznych. Dynamizm działania obecnego społeczeństwa przenosi się także na tę fazę w życiu, którą nazywamy starością, dlatego architektura uniwersytetów trzeciego wieku powinna odzwierciedlać te tendencje.

BIBLIOGRAFIA

1. Konieczna-Woźniak R., Uniwersytety Trzeciego Wieku w Polsce. Profilaktyczne aspekty edukacji seniorów, Poznań 2001
2. https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/onis_2_2012_458-467.pdf
3. <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/4992/8.%20Halicki.pdf?sequence=1>
4. <http://www.u3ws.eu/aiuta/>
5. <http://utw.us.edu.pl/historia>
6. http://www.sutw.szczecin.pl/chapter_129015.asp
7. <http://oferta.sgh.waw.pl/pl/utw/Strony/default.aspx>
8. <http://www.utwawf.pl/>
9. <https://mutw.wum.edu.pl/content/aktualnosci>
10. <http://www.utw.pw.edu.pl/>
11. <http://dlaseniorka.krakow.pl/2507,kat,104,artykul,instytucje.html>
12. <http://utwgliwice.wordpress.com/utw/>
13. <http://www.sbc.org.pl/Content/7028/doktorat2757.pdf>

OPRACOWANIE ZAŁOŻEŃ PROGRAMOWO-PRZESTRZENNYCH DLA UNIWERSYTETU TRZECIEGO WIEKU. OMÓWIENIE METODY BADAŃ PRZEDPROJEKTOWYCH NA PRZYKŁADZIE ĆWICZENIA SEMESTRALNEGO

Streszczenie

Uniwersytet trzeciego wieku jest instytucją, która narodziła się w latach 70 XX w. we Francji w wyniku przemian społecznych i ekonomicznych. Idea kształcenia osób starszych została następnie dostosowana do realiów i kultury poszczególnych państw, co skutkowało wyodrębnieniem modelu francuskiego, brytyjskiego oraz amerykańskiego. W Polsce Uniwersytety trzeciego wieku przyjęły się szybko, aczkolwiek sposób ich organizacji i zakres prowadzonych działań wykazuje znaczną niejednorodność. Najczęściej nie mają one swojej siedziby lecz funkcjonują w wielu miejscach w przestrzeni miasta.

Celem podjętych badań w ramach przedmiotu Metody badań jakości i przestrzeni urbanistycznej, było opracowanie metody badań przedprojektowych a następnie określenie potrzeb funkcjonalno-użytkowych dla instytucji, jaką jest Uniwersytet Trzeciego Wieku. W tym celu zostały zorganizowane warsztaty z udziałem seniorów z UTW w Gliwicach. Miały one charakter spotkania fokusowego, podczas którego zostały określone główne potrzeby funkcjonalno-użytkowe wynikające z działalności UTW. Seniorom zaprezentowano

przykładowe zdjęcia przestrzeni, które mogłyby służyć działalności uniwersytetów, w celu oceny ich jakości estetycznej i funkcjonalnej. Kreatywna część warsztatów została podzielona na etapy pozwalające na przeanalizowanie stanu obecnego oraz pożądanego w każdej skali.

Rezultatem badań jest sformułowanie wniosków, oraz propozycja programu funkcjonalno-użytkowego, który mógłby pozytywnie wpłynąć na jakość funkcjonowania Gliwickiego UTW oraz podobnych instytucji w dowolnym innym mieście w Polsce.

DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL AND SPATIAL PROGRAM FOR THE UNIVERSITY OF THE THIRD AGE. AN EXAMPLE OF PRE-PROJECT RESEARCH METHODS DEVELOPED DURING ONE SEMESTER COURSE

Summary

University of third age is an institution which dates back to mid-1970s. It was first established in France but the idea spread quickly and was soon adapted to country's individuality. That led to distinguishing French, British and American model of UTA. In Poland UTA differ in their organisation strategy, offer and usually are deprived of their own building, so that the activity places for seniors are distributed in the city.

The aim of the research conducted during the University course "Research methods of urban space quality" was to create a pre-project method of research in order to distinguish functional needs of universities of third age. It mainly focused on workshops with senior students of UTA in Gliwice. Before and during the event many interviews were carried out. Moreover, functional quality and aesthetics of exemplary spaces, which could serve UTA, were evaluated. The creative part of the workshops was divided into stages enabling students to analyse the existing and desired state of UTA from scale of the rooms to the urban scale.

The research resulted in an attempt to form a functional-utility programme of UTA in Gliwice and making general statements about the future look of university's spaces in Poland.